

ספרים

היוצאים לאור

על ידי

"חברת מקיצי נרדמים"

תשנב

שנה נט לפעולת החברה והעברתה לא"י

ראשי החברה

הועד הפועל בישראל (ירושלים)
אפרים אלימלך אורבך (ז"ל)
שרגא אברמסון
יושב ראש

נפתלי וידר,
יעקב זוסמן,
עזרא פליישר

ישראל משה תא-שמע
מזכיר

חברי הכבוד

מלאכי בית-אריה, ירושלים	שמואל סירא, פריז
זאב בן-חיים, ירושלים	אליעזר הלוי פינקלשטיין, ניו יורק (ז"ל)
משה גרינולד, מילברון	שלמה פרייהוף, ניו יורק (ז"ל)
דוב הימן, ירושלים	יוסף קאפח, ירושלים
יצחק טברסקי, ברוקליין	אפרים קופפר, ירושלים
שלום טואטי, פריז	יהודה רצהבי, תל-אביב
גרשון דוד כהן, ניו יורק (ז"ל)	אברהם שישא הלוי, לונדון
מנשה רפאל ליהמן, ניו יורק	מנחם חיים שמלצר, ניו יורק
עזרא ציון מלמד, ירושלים	ישעיה תשבי, ירושלים (ז"ל)
	מאיר בניהו, ירושלים

593 A 1536

933.5(433.2)(Schnaiffach)

פנקס
קהילת שנייטאך

Acta
Communitatis Judaeorum Schnaittach

Introductione
Natisque Instruxit

Meir Hildesheimer

SUMPTIBUS SOCIETATIS MEKIZE NIRDAMIM
HIEROSOLYMIS MCMCII

פנקס
קהילת שנייטאך

בצרוף מבואות והערות

מאת

מאיר הילדסהיימר

מכון ליאו בק

הוצאת
מקיצי נרדמים
ירושלים תשנב

Communians Forum Schnaittach

קאמיוניאן פארום שנייטאך

אונטער-האנדל
ווערמאכט פאר דעם קאמיוניאן

דערמאנט פאר דעם
קאמיוניאן

דערמאנט פאר דעם

ספר זה מתפרסם בסיוע

קרן לואיס ומינה אפשטיין, האקדמיה האמריקאית למחקר היהדות
קרן לואיס נ. ליטאויר, ניו-יורק

מסת"ב 0334-1313 ISSN

©

כל הזכויות שמורות לחברת מקיצי נרדמים

נדפס בישראל

בדפוס 'דף נוי', ירושלים

Printed in Israel

לזכר נשמת אמי מורתי
 אצילת הנפש, בחכמתה בנתה ביתה
 מרת יהודית הילדסהיימר ע"ה
 בת מוהר"ר עזריאל הכהן מונק זצ"ל
 רבה של קהילת "עדת ישראל" בברלין
 נפטרה ביום י"ד במנחם אב תשמ"ב
 ומנוחתה כבוד בעיה"ק בהר הזיתים

ת.נ.צ.ב.ה.

שנת דבר
 סימנים וקיצורים

תולדות קהילת שניטאן

פרק ראשון: אזור שניטאן - רבני קהילה

פרק שני: תולדות הקהילה

קהילת ד"ר אברהם - ד"ר אברהם - ד"ר אברהם

פרק שלישי: משינת אשפזיה

פרק רביעי: רבני הקהילה

ישיבת רב קהילת שניטאן - ישיבת רב קהילת שניטאן - ישיבת רב קהילת שניטאן

פרק חמישי: ובחרי הקהל

פרק ששי: מוסדות הקהילה

פרק שביעי: מוסדות הקהילה

פרק שמיני: מוסדות הקהילה

פרק תשיעי: מוסדות הקהילה

פרק עשירי: מוסדות הקהילה

פרק חידוש: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

פרק שנים: מוסדות הקהילה

תוכן העניינים

פתח דבר
סימנים וקיצורים

יא
יג

תולדות קהילת שנייטאך

פרק ראשון: איזור שנייטאך — רקע כללי
פרק שני: תולדות הקהילה

3
6

קורות היישוב 6; היחסים עם הסביבה 11

פרק שלישי: מדינת אשפ"ה
פרק רביעי: רבני הקהילה

15
23

רשימת רבני קהילת שנייטאך 23; הרב ומעמדו 24; הרבנים 29; מורי
צדק 41

פרק חמישי: נבחרת הקהל

44

סדרי בחירה 44; הגוף הבוחר 44; הגוף הנבחר 45; פרנסים 48;
טובי קהל 49; ישיבות הנהגת הקהילה 49; גובים 51; גבאי
קרקע 54; גבאי צדקה 55; גבאי ארץ-ישראל 56

פרק ששי: מוסדות הקהילה

59

בית-כנסת 59; מלמד 60; ישיבה 61; בית-עלמין 62

פרק שביעי: מסים

64

פרק שמיני: המצב הכלכלי

70

פרק תשיעי: מבנה החברה בקהילה

76

אחרית דבר

86

תמונות

פנקס קהילת שנייטאך

מבוא

91

היקף הפנקס 91; סדר הרישומים 92; רישומים קטועים 94;
הלשון 94; תוקפו של הרישום 96

נוסח הפנקס

97

נספחים

- 335 נספח ראשון: תרגום המסמכים בפנקס קהילת שנייטאך
355 נספח שני: פסק דין של הרב מרדכי מאדל
361 נספח שלישי: תקנות של הרב משה ברנדיס
366 נספח רביעי: הכרזת התקנות

מפתחות

- 371 ראשי-תיבות וקיצורים
375 שימושי לשון שכיחים
377 מפתח השמות
386 מפתח המקומות
388 מפתח העניינים
394 ביבליוגרפיה

היהודים ברחבי בוואריה ישבו ברובם במאות השבע-עשרה — תשע-עשרה בקהילות קטנות. אחת מהן היתה קהילת שנייטאך (Schnaittach) בפראנקוניה התיכונה. עד כה פורסמו בעיקר פנקסים של קהילות גדולות, והתיאור ההיסטורי נסתייע בהם. פירסום פנקס קהילת שנייטאך, והמבוא ההיסטורי שבראשו, עשויים להעלות את דיוקנה של העדה, ניהולה הפנימי, וכן את הקשרים עם הסביבה הזרה: שלטונות ואוכלוסיה אזורית. נבחנה גם מידת השפעתם של המאורעות החשובים בתולדות העם היהודי בזמן החדש (כגון הענקת שוויון זכויות ליהודים ועלייתם של תנועת ההשכלה והזרמים הדתיים החדשים) על מבנה הקהילה ודפוסי המחשבה של בני המקום. דומה שכל אלו מסייעים להכרת אורחות החיים של היהודים בגרמניה הדרומית.

בשתי המאות שקדמו לאמנציפציה חיו רוב היהודים במדינות גרמניה במסגרת האירגונית של ה"מדינה". מסגרת זו היא איגוד המשלב תפקידים וסמכויות של קהילה ושל גוף טריטוריאלי בין-קהילתי, הפועל הן כלפי פנים והן כלפי חוץ. "מדינת אשפ"ה" הורכבה מארבע קהילות ששכנו בקרבת מקום זו לזו: אוטנווס, שנייטאך, פורט, היטנבאך. קהילת שנייטאך עמדה בראש "מדינה" זו. בחינת תולדותיה והקשרים ההדדיים בין מרכיבי "מדינת אשפ"ה" מהווה דוגמה לאופיה של מסגרת חיים אופיינית זו בתולדות היהודים בגרמניה.

יסודו של ספר זה בעבודת-דוקטור באוניברסיטת בר-אילן, שנכתבה בהדרכתו המסורה של פרופ' שמעון שוורצפוקס. בהכשרתו של החיבור לדפוס שונתה מתכונת המבוא ההיסטורי, ההערות לנוסח הפנקס עובדו שנית, וכן שולבו מקורות שנתגלו בזמן האחרון.

יזכרו לטוב ד"ר דניאל י. כהן ז"ל, מנהל הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, ירושלים, וילח"א מר אריה סגל מנהלו הנוכחי של הארכיון, שהשיבו לשאלותי בכל עת שפניתי אליהם.

אסיר תודה אני על מתן רשות השימוש באוספי כתבי-היד הרבים להנהלת הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, ירושלים, וכן לארכיונים בגרמניה: Heimatmuseum Schnaittach, Staatsarchiv Amberg.

שלמי תודה לחברת "מקצי נרדמים" אשר נטלה על עצמה את הוצאת הספר, זכיתי ואני דור שלישי במשפחתנו המוציא ספר באכסניה זו. קדמו לי אבי זקני הגאון רבי עזריאל-הילדסהיימר זצ"ל וילח"א אאמו"ר שליט"א מהדירי הספר "הלכות גדולות".

בפירסום פנקס קהילת שנייטאך ודברי ימיה יש גם משום הצבת שם לזכרון

הקהילות שחרבו בימי השואה. קהילת שנייטאך היתה אמונה על ערכי הרוח והחברה שהיו מקובלים בקרב יהודי אשכנז. הליכותיה ועולמה הרוחני נגולו בדברי ר' אברהם וואלרשטיין, רבה של הקהילה, בדרשתו בפני צאן מרעיתו, בשבת שובה תקנ"א (1790):

והעושים ועוסקים בצרכי ציבור באמונה אנשי מעשים,
אלו הגבאים וראשים זקנים וישישים ושאר העדה כולם קדושים,
ובתוכם אנשי מעשים,
ובפרט אלופי לומדי תורה הקובע עיתים ומובלע בין אנשים,
חכמים ונבונים ויושבי בשערים המצויינים בהלכה,
הליכות עולם בחורים ואישים,
כולם יזכו להיות בספר החיים נחקקים,
ולראות ביאת משיחינו וגאולתינו שאנו משתוקקים.
(אמת"י, Schnaittach GA-S 135.17)

ב"ה, ניסן תשנ"ב מאיר הילדסהיימר